

АНОТАЦІЯ

Дмитренко О. А. Інституційна спроможність неурядового сектору в Україні – Кваліфікаційна наукова праця на умовах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю «052 – Політологія». – Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса Національної академії наук України, Київ, 2022.

Дисертацію присвячено дослідженню рівня розвитку інституційної спроможності неурядового сектору України на сучасному етапі, передумов та перспектив його розвитку, а також конструктивних та деструктивних чинників в процесі інституціоналізації третього сектору на основі аналізу його складових.

Актуальність вибору теми дослідження обумовлена кількісними та якісними змінами неурядового сектору України, які відбулися під впливом російської збройної агресії, яка триває з 2014 р., наслідків Революції Гідності та підписання Угоди про асоціацію з ЄС. Ці події в сукупності впродовж незначного відрізка часу поклали, у тому числі й на організації третього сектору, функції та задачі, не характерні для українських НУО в минулому, проте визначальні для суспільства наразі. Відповідальність, покладена сьогодні на неурядові організації, має сформувати якісно новий сектор, інституціоналізація якого з об'єктивних причин в Україні відбувається пришвидшеними темпами. Крім того, потребує якісної оцінки результативність виконання «Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки» та «Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки», які спрямовані на стимулювання розвитку у тому числі й неурядового сектору.

В роботі проаналізовано передусім підходи до визначення та меж існування третього сектору, що дало змогу обґрунтувати зміст цього феномену для українських реалій. Попри особливості, визначені законодавством у вигляді організаційно-правових форм, що спонукають класифікувати сектор НУО як сукупність 11 видів організацій, природа та ціннісні орієнтири

кожного з них змушують об'єднати у «третьому секторі» лише трьох: благодійні й громадські організації та спілки. Встановлено, що про рівень інституціоналізації неурядового сектору свідчить рівень його інституційної спроможності, характер якої витікає із визначення ролі та функцій сектору, і відображається на ефективності його роботи. Зміст інституційної спроможності є комплексним і багатоаспектним, тож предметне дослідження неурядового сектору потребувало виокремлення вимірюваних показників, сукупність яких повною мірою характеризує явище. На підставі дослідження природи та контексту існування третього сектору було виведено чотири базові спроможності, кожна з яких вимірювана та може бути окремо досліджена: фінансова; комунікаційна; коаліційна; організаційна. Окремо було виділено нормативне середовище, яке є контекстом для розвитку або занепаду як кожної окремої спроможності, так і фактором існування сектору в цілому. Попри те, що третій сектор в теорії здатен формувати контекст самостійно, безпосереднє прийняття нормативних рішень від нього не залежить, тож для цілей цього дослідження правове середовище було проаналізовано виключно з точки зору наявності або відсутності у ньому бар'єрів для розвитку неурядовими організаціями спроможностей, залежних від нього.

У правовому полі не зафіксували перепон для розвитку виокремлених спроможностей, втім відсутні також і реальні стимули. Стосовно НУО встановлені окремі пільгові умови, які більшою мірою пов'язані із фінансовим аспектом їх діяльності: статус неприбутковості, пільгова оренда приміщень, пряме бюджетне фінансування тощо. Однак часто такі умови доступні визначеному колу організацій і не поширюються на сектор загалом. Водночас нормативне середовище достатньо швидко трансформується, наприклад, станом на час проведення дослідження у парламенті зареєстровано дванадцять законопроектів, що можуть ускладнити роботу сектору, а також нещодавнє рішення про електронне декларування для антикорупційних організацій. Попри те, що на сьогодні це рішення визнане неконституційним, прецедент нав'язування викривленого поняття підзвітності для НУО залишається

чутливим питанням. Втім цей же прецедент продемонстрував спроможність третього сектору впливати на зміну контексту. Визначено, що найбільш вразливим у правовому полі для неурядових організацій й надалі залишається аспект фізичної безпеки активістів.

У дослідженні фінансової спроможності сектору виявлено наявність широкого спектра можливостей та інструментів для забезпечення системності функціонування НУО. Втім, жоден із них не спрямований виключно на підтримку третього сектору. Для України характерні механізми залучення послуг НУО на рівних умовах із рештою суб'єктів господарювання, часто на конкурентних засадах. Встановлено також зв'язок між видом і полем діяльності організацій та джерелами їх фінансування. Відтак найбільша кількість механізмів доступна для сервісних НУО, своєю чергою універсальним способом фінансового партнерства між державою та третім сектором відмічено систему публічних закупівель. Встановлено, що нині НУО, щонайменше у фінансовому аспекті, розвиваються як ринковий конкурентоспроможний гравець. Попри це зафіксовано характерні для етапу становлення проблеми, насамперед спричинені відсутністю у НУО досвіду діяльності.

Вивчаючи комунікаційну спроможність НУО, визначили, що для сектору однаково необхідними є три напрямки комунікацій: із державою, із бенефіціарами та з партнерами. Дослідивши процес комунікації між центральними виконавчими органами влади та неурядовими організаціями впродовж 2020 року, відмітили, що попри встановлені способи взаємодії між ними, частіше за все комунікація має декларативний характер. При цьому перешкоди відмітили з обох сторін. З чого прийшли висновку, що чинні способи взаємодії в більшості на сьогодні потребують трансформації. Втім, враховуючи швидкі темпи розвитку адвокаційних організацій, припускаємо, що цей напрям поступово переходить у неформальний вимір. Питання комунікації сектору із громадою нині ускладнене аспектами перенасичення інформаційного простору. Дослідження показало, що цікавість з боку

населення до роботи НУО відмічається сплесками, втім залишається низькою. Це зумовлює відхід сектору від традиційних методів інформування бенефіціарів та перехід на інструменти маркетингу та таргетування. Відтак, комунікація між сектором та громадою видозмінюється від завдання бути підзвітними до відносин постачальника та споживача інформації.

Тісно пов'язана із комунікаційною – організаційна спроможність, яку вважаємо базовою стосовно інших. Серед усіх досліджуваних аспектів, організаційна спроможність на сьогодні є найкраще вивченою та має ряд методик вимірювання, які можуть бути застосовані. Але говорити про організаційну спроможність НУО в цілому складно, оскільки всередині сектору відсутні механізми її розвитку та поширення, тому ця характеристика наразі є більше особливістю кожної окремої організації, аніж їх сукупності.

Попри це, дослідження коаліційної складової сектору свідчить про те, що кооперація для НУО є однією із найбільш розвинених здібностей та ефективним інструментом впливу на формування політик. Хоча на сьогодні й не існує інструментів для обліку та аналізу результативності діяльності коаліцій, вивчення окремих сегментів показало, що наявні об'єднання часто стають міжрегіональними та, окрім іншого, слугують також інструментом ліквідації дефіцитних ресурсів для НУО, що розвиваються.

Отже загалом інституційну спроможність третього сектору в Україні можна охарактеризувати як внутрішню якість сектору, яка формується та комунікується сектором самостійно нині, в умовах, коли нормативне середовище не містить для цього бар'єрів. З іншого боку, відсутність зацікавленості з боку держави до цього процесу має в собі насамперед правові ризики зміни нинішньої ситуації, а також загрози залежності розвитку третього сектору в регіонах від політичної волі на місцях. Також чутливим залишається питання впливовості та добросовісності представників сектору. Відсутність окреслених кордонів та системи саморегуляції цих аспектів серед його представників часто несе репутаційні ризики для сектору в цілому. Підсумовуючи, можемо також відзначити, що розвиток коаліцій серед НУО в

перспективі може стати базисом для вирішення та регуляції аспектів, пов'язаних із позиціонуванням та підтримкою решти спроможностей НУО, які розвиваються. Рівень розвитку фінансової спроможності організацій свідчить про актуалізацію роботи адвокаційних організацій, оскільки посилення цієї спроможності більшою мірою відбувається силами сектору.

Наукова новизна цієї роботи полягає у виробленні підходу до дослідження інституційної спроможності, адаптованого для вивчення неурядового сектору. Спеціально розроблена класифікаційна система координат, а також виявлення обмежень, які існують для різних сегментів сектору, дає можливість більш точно оцінити вектор та рівень розвитку неурядового сектору у якісному вимірі.

Теоретико-практичне значення роботи полягає у виявленні прогалин як у зовнішньому, так і у внутрішньому середовищі функціонування неурядового сектору, а також напрацюванні практичних пропозицій щодо їх ліквідації або зменшення. У цьому аспекті дисертаційне дослідження стане в нагоді представникам неурядового сектору, а також профільним органам виконавчої влади, які працюють у напрямку стратегічного планування розвитку та підтримки НУО. Академічні кола можуть знайти цікавим запропонований підхід до класифікації та систематизації організацій та визначальних до них векторів – спроможностей.

Ключові слова : неурядова організація, третій сектор, інституціоналізація, фінансова спроможність, коаліційна спроможність, комунікаційна спроможність, організаційна спроможність.

SUMMARY

Dmytrenko O. A. «Non-governmental sector's institutional capacity in Ukraine» – qualification scientific paper on manuscript terms.

Philosophy doctoral degree thesis. Qualification «052 – Political science». Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine. Kyiv, 2022.

The thesis is devoted to the research of the notion of non-governmental sector's institutional capability in Ukraine at the current stage of its existence, background and development perspectives as well as functional and destructive factors of the third sector institutionalisation in the subject-matter approach to its constituents.

What makes the matter relevant is the final stage of the five-year strategy of facilitation of social community development institutions alongside the development of the equivalent paper aimed at 2021–2026. Besides, it is stipulated by the sector's transformation as a result of the war in the East of Ukraine, the results of the Dignity Revolution, and the signing of the treaty of the alliance with the EU. Within a short period of time, these events jointly have commenced functions and tasks, previously unlikely for Nongovernmental organisations in the past, otherwise crucial for the society now; with the third sector being in charge of them too. The responsibility non-governmental organisations have obtained has to forge an absolutely new institution, whose institutionalisation is being implemented at a fast pace for obvious reasons.

Thus, the scientific paper primarily investigates the approaches of defining the third sector as well as scopes of its functionality, which helped to reason the gist of the phenomena in Ukraine. Despite the peculiarities, defined by the law as the administrative-legal forms, encouraging to categorise the sector of NGO into a set of eleven types of organisations, the content and values of each of them call for horizontal amalgamation of only three – charities, public communities and unions. It has been established that the sector institutionalisation, indicated by its institutional capabilities, the essence of which is ensured from the sector's functions

and role definition. The essence of institutional capability is reflected in its efficacy. The content of institutional capability is a complex and multifaceted phenomena, so its meaningful investigation required shortlisting of measurable indicators, whose array can comprehensively define the phenomena. Having investigated the nature and the contents of the third sector existence, four basic competences have been singled out, with each of them being measurable. Besides, each of them can be studied separately, as financial, communicative, coalitional and administrative. A legal environment has been designated, where each competence can develop or decline, and makes for the sector's existence itself. In spite of the fact the third sector is entitled to create the context itself, the actual decision making is not dependable on it. Therefore, to accommodate the needs of this research, the legal environment has been surveyed solely given that there are or there aren't any barriers for the development of the non-governmental organisations' competences, dependable on the sector.

The obstacles for the shortlisted competences development haven't been spotted in the legal grounds, however, incentives aren't to be found either. Towards the non-governmental sector, certain concessionary conditions have been introduced, mainly connected to financial aspects of their activity: status of being non-profitable, rental benefit and direct state funding. However, it is often the case that only a certain number of organisations are liable to such conditions, which might not be a privilege of the vast majority. In the meantime, the legal environment is rapidly evolving. For example, at the time of the research being held, twelve bills, which could complicate the sector's operation, have been registered in the Verkhovna Rada. In addition, there is the recent resolution about e-declarations for anti-corruption organisations. Although the decision has been outlawed, the incident of imposing a distorted notion of accountability of NGO is still a sensitive issue. On the contrary, this very incident has demonstrated the competence of the third sector to manipulate the context. It has been defined that in the legal field, safety of the activists remains the most vulnerable for the non-governmental organisations.

Within the course of the sector's financial competence research, a wide range of opportunities and levers to ensure continual functioning of the sector has been detected. Yet, none of them is there to provide the third sector's support exclusively. Ukraine tends to make NGO services engagement arrangements equal to the other institutions, often on competitive terms. The correlation between the field and type of the organisation's activity and their sources of funding has been determined. Consequently, service NGO are entitled to the most mechanisms, at the same time, the system of public procurement has been determined as the most efficient tool between the country and the third sector. Hence, NGO has been identified to be currently developing as a competitive party, at least in financial terms. Despite this, setbacks, a newly created institution is prone to, have been detected. Those are caused first and foremost by NGO's lack of experience.

Communicative competence study suggests that three vectors of communication – with the country, with the beneficiary and the partners – are equally essential. Having looked into the cooperation between the central bodies of the executive office and the non-governmental organisations within 2020, it has been denoted that, although means of interactions have been established, the communication is likely to have a declarative manner. At the same time, obstacles have been denoted in both parties. Thus, it has been concluded that ongoing ways of interaction call for transformations. Having said that, taking into consideration the fast pace of the legal advocacy, presumably, this direction is switching to informal mode. The issue of the sector's communication with the community is being complicated by information surfeit. The survey suggests that public interest in NGO activity does have its ups and downs, however remains rather lax. This results in the sector deviating from its conventional means of notification of its beneficiary, as well as switching to marketing and targeting. Consequently, the communication between the sector and the public is being altered, changing from being accountable to supplier – consumer relationship.

The organizational competence, which is said to be backbone in relation to the others, is tightly bound up with the communicative competence. Among all the aspects, organizational competence has been studied to the most extent, and has a number of applicable assessment approaches. However, it is difficult to speak about organizational competence as a whole, since inside the sector, there are not any mechanisms of its development and facilitation. Hence, the feature is rather a peculiarity of each separate organisation, than their aggregate.

In spite of this, the study of the coalition competence signifies that cooperation is one of the most developed skills and the most effective leverage of influence on policy formation. Although nowadays there are not any tools to evaluate and analyse coalition performance efficacy, separate segments study demonstrated that the active unions most commonly become cross-regional and besides, serve as the instrument of NGO's growing deficit requirements elimination.

Thereby, generally, the institutional competence of the third sector can be described as an intrinsic feature of the sector, which is being formed and communicated by the sector itself, now that the legal environment does not bear any obstacles for that. On the other hand, since the country does not display any interest in the sector, there might turn up certain complications in the situation, legal ones being most probable. Besides, there might be a threat of the third sector's development becoming dependable on the political will locally. Alongside that, the issue of the members of the sector being missionary and conscientious remains a sensitive one. What often poses reputational issues in the sector in general is the absence of outlined boundaries or a regulatory system amid the representatives. To sum up, it is to be noted that the development of coalitions amongst NGO may become a pivot of solutions and regulations of the aspects to do with identification and support the rest of the NGO's developing competences.

The course of financial competence development of institutions signifies actualisation of legal advocacy agencies, since reinforcement of this competence takes place largely due to the work of the third sector.

Development of the third sector oriented approach to institutional competence research is what makes up the scientific novelty of the thesis. The classification framework, which has been purposefully developed, as well as restrictions outline, which the sector is facing, enables us to assess with most certainty the direction and the scale of Non-governmental sector development in terms of its quality.

The theoretical and practical significance of the scientific work involves detection of the pitfalls in the external as well as internal environments of the non-governmental sector's functioning. In this matter, the thesis research will come in handy for the representatives of the non-governmental sector, as well as the relevant governmental executive offices, which operate towards NGO's development and endorsement strategic planning.

Academic sphere might take an interest in the suggested classification and organisations systematisation approach, as well as defining competences and directions.

The key vocabulary : non-governmental organisation, the third sector, institutionalisation, financial competence, coalitional competence, communicative competence, organizational competence.